

Određen broj Hrvata živio je otprilike u Bugarskoj. Bili su to katolički redovnici i misionari. Prema nekim informacijama u Bugarskoj danas živi oko 1500 Hrvata i / ili njihovih potomaka, a od toga broja otprilike polovica živi u Sofiji. Međutim, pojedinih izvori govore o puno manjoj brojci. Hrvati u Bugarskoj nemaju status priznate nacionalne manjine. 1999. godine izrazili su želju za kolektivnim preseljenjem u Republiku Hrvatsku. U Bugarskoj djeluje jedna hrvatska udruga *Kulturno prosvjetno društvo Hrvata u Bugarskoj* osnovana 2005. godine.

PREKOMORSKO / TRANSKONTINENTALNO I EUROPSKO ISELJENIŠTVO U 19. i 20. STOLJEĆU²⁶⁵

Transkontinentalno iseljništvo: ... *mi smo uistinu 'narod narodâ'...*²⁶⁶

Tisuće i tisuće stranica napisane su o doseljavanju Hrvata i njihovom situiranju na područje svakoga od dvaju američkih kontinenta. Ovom prilikom prikazuju se značajnije karakteristike hrvatskoga iseljništva u Sjevernoj Americi i to poglavito u SAD-u i Kanadi, te na iste na području Južne Amerike, Australije, Novoga Zelanda i Afrike.

Sjeverna i južna Amerika

*Dolje u luci barka me čeka
neka pričekaj jer Amerika je zemlja daleka...*²⁶⁷

Ako izuzmemo individualna useljenja pomoraca (prvenstveno Dubrovčana i Bokelja, ali i drugih) te misionara,²⁶⁸ koja su se odvijala praktično od samoga Otkrića 1492. g., prva naselja hrvatskih doseljenika na području Sjedinjenih Američkih Država osnovana su u prvoj polovici 19. stoljeća oko rijeke Mississippi, u državi Louisiana (prema nekim izvorima prve su veće hrvatske kolonije osnovane u Ebenezeru u državi Georgiji). Ti doseljenici bili su mornari koji su se, napustivši pomorsku službu, skrasili u lukama i počeli baviti nekom drugom vrstom djelatnosti. Neki su se počeli baviti ribarstvom, loveći losose i oštrige, čiju su proizvodnju i trgovinu do kraja stoljeća učinili najuspješnijom ribarskom djelatnošću u području Delte. Bilo je vrlo uspješnih koji su postajali vlasnici flota ribarskih lađa. Neki su osnovali velike tvornice za preradu riba.

²⁶⁵ U ovim poglavljima, budući da je literatura na temu doista opsežna, koriste se pretežno izvori: Antić, 1981, 1991, 1992, 1995; Banović, 1998; Čizmić, 1982, 1994; Laušić, 1993; Laušić, Anić, 2000; Mursalo, 2003; Čizmić et al., 2005; Grbić, 2006; Holjevac, 1968; Izvješća..., 1998; Prpić, 1997; Smoljan, 1992; Sopta, 2008; Susret..., 1992; Valiže i ..., 2011; Zorić, 2000; Živković et al., 1995; 45. Međunarodna..., 2011; Perić, 2004; Mesarić Žabčić, Perić. 2006. i dr.

²⁶⁶ Izjava Johna F. Kennedyja 1963. g., prema Prpić, 1997:19.

²⁶⁷ Stihovi iz kompozicije *Piši mi brate* Jurice Padena i grupe Aerodrom.

²⁶⁸ Usp. Zorić, 2000.

Orijentirajući se s vremenom i na druge djelatnosti – kopači zlata, radnici u cestogradnji, graditeljstvu, industriji drva i dr. – nerijetko su upravo Hrvati bili ti koji su započeli s razvojem određenih privrednih grana. Tako se začetak razvoja proizvodnje jabuka, krušaka, šljiva i bresaka, a napose smokava, u Kaliforniji vezuje uz hrvatske useljenike.

Kad je Stephen N. Mitrovich 1881. došao iz Dalmacije u Fresno, primijetio je da su Amerikanci oko svojih domova i duž putova sadili stabla smokava radi ukrasa i hladovine. Shvativši da je klima u dolini San Joaquin otprilike jednaka kao u Dalmaciji, on je 1883. godine naručio tisuću mladica iz svog rodnog sela u Dalmaciji, koje je bilo poznato po izvrsnim smokvama. Posadio je te smokve oko svog vinograda, uvevši vlastiti sustav berbe, sušenja i pakiranja. Nakon iznimno velikog uspjeha odveo je vagone sušenih smokava na istočno tržište, gdje ih je prodavao po cijeni višoj od cijene uvoznih smokava. Kada je 1893. godine izložio svoje 'jadranske' smokve na svjetskoj kolumbijskoj izložbi u Chicagu, dobio je zlatnu premium medalju za najbolje sušene i pakirane smokve. Proizvodnja smokava u Kaliforniji, koju je uveo i razvio sam Mitrović, danas je važna gospodarska grana.²⁶⁹

Dalmatinci su, nema sumnje, donosili iz 'staroga kraja' i mladice vinove loze. S vremenom se zaboravilo njihovo pravo porijeklo, no novija istraživanja ih postupno otkrivaju. Npr. godine 1998. hrvatsko-američka skupina znanstvenika započela je projekt „Genetička identifikacija autohtonih sorata vinove loze“. Nakon tri godine, otkrili su da je *Zinfandel*, najpopularnija vinska sorta u Americi zapravo – Crljenak kaštelanski !!!²⁷⁰

I drugi dijelovi SAD-a privukli su naše migrante. Dakako, ne samo ruralna, nego i urbana područja, kao npr. New York. Tu su se, među inim, zapošljavali kao lučki radnici ili kao članovi posada lučkih tegljača. Tako postoji podatak da je svojevremeno više od pedeset hrvatskih kapetana tegljača sudjelovalo u upravljanju prometom newyorške luke. No, i dalje: npr. Calumet, na obali jezera Superior, postao je jedna od najtipičnijih rudarskih zajednica u kojoj je bio velik broj Hrvata; naselili su se i uz bakrene rudnike u Michigenu, itd.²⁷¹

Bili su organizirani u brojnim kulturno-prosvjetnim, društvenim i političkim organizacijama od kojih je najpoznatija *Hrvatska bratska zajednica u SAD i Kanadi* osnovana 1894. g. u Pittsburghu.

Potomci prve generacije useljenika nisu nastavili tradiciju rada u tvornicama i rudnicima. Kao i golem broj Hrvata po drugim zemljama useljenja, prve generacije američkih Hrvata školovale su svoju djecu te je tako ova naša iseljenička zajednica stvorila 'svoju' inteligenciju, koja je ostala dijelom osjećajima vezana uz svoje korijene, ali jednako je tako, u težnji za što boljom integracijom, postala izvrgnuta bržoj asimilaciji.

U istome razdoblju kada i u SAD, premda u većem broju tek iza Prvoga svjetskog rata, Hrvati se počinju u velikom broju doseljavati i u Kanadu. Tipični seljaci postaju radnici u rudarskoj, šumarskoj i ribarskoj industriji, zatim industriji čelika, automobilskoj industriji i građevinarstvu. Oko velikih kanadskih rudnika u pokrajini Ontario nalazio se najveći broj

²⁶⁹ Prpić, 1997:91.

²⁷⁰ Usp. Krasnec, 2006.

²⁷¹ Ibidem: 95.

naselja s hrvatskim doseljenicima. Velike individualne uspjehe postigli su u ribarstvu (ulov i prerada ribe). Među prvim useljenicima, kao i u slučaju SAD-a, bilo je vlasnika flota ribarskih brodova koji su dali velik doprinos razvoju ribarske industrije u Kanadi. Razmjerno manji broj odlučio se za bavljenje poljoprivredom u prerijskim provincijama.

Među Hrvatima doseljenima u sjevernu Ameriku u prvoj fazi bilo je onih koji su došli u namjeri da ostanu privremeno. Istina, neki su se vraćali s manjim ili većim kapitalom te ga investirali u obnovu vlastitoga kućanstva,²⁷² i pomagali u razvoju svoga zavičaja podižući crkvene tornjeve, gradeći škole, ambulante, domove kulture ili pak financijski potpomagali elektrifikaciju svojih mjesta i unapređenje obrta.²⁷³

„U cjelini, uvelike se razvilo poljodjelstvo, stočarstvo, ribarstvo, voćarstvo, trgovina, pomorska trgovina i industrija. Priljev dolara osobito se osjetio po rastu i razvoju hrvatskih banaka, poglavito prve hrvatske štedionice, i mnogih drugih kooperativnih poduzeća“²⁷⁴.

No, bilo je i onih onih koji su se vratili kućama bez kapitala, narušena zdravlja ili kao invalidi. Nekima se zametnuo trag. Mnogi su poginuli u tvorničkim nesrećama. Osim toga, ‘obećana zemlja’ nije jednako fascinirala sve useljenike. Tako mladi Slavonac piše svojem ujaku 1906. g.:

Dragi ujko! Javljam ti da sam sretno stigao u Ameriku. Kamo sreće da sam tebe poslušao i da sam kod kuće ostao! Tu treba raditi svaki dan, i u svetac i u petak. Uhvam se u Boga da ću dobiti plaću kroz četiri-pet mjeseci, pa eto me natrag, jer predviđa, da bih prije godinu dana ostavio kosti...²⁷⁵

Ustvari, nije se čuditi koliko je bilo različitih percepcija ‘novoga svijeta’ te kako su se one mijenjale tokom godina provedenih u njemu. I sam je Nikola Tesla u svojoj autobiografiji napisao:

Volio bih kad bih riječima mogao opisati prve dojmove o ovoj zemlji. U arapskim pričama čitao sam kako su duhovi prevozili ljude u zemlju snova, a usput i kroz prekrasne pustolovine. Moj je slučaj bio upravo suprotan. Duhovi su me prenijeli iz svijeta snova u svijet stvarnosti. Ono što sam ostavio bilo je lijepo, produhovljeno i u svakom pogledu čudesno; ono što sam ovdje vidio bilo je mehanizirano, grubo i neprivačno. ‘Je li ovo Amerika?’, pitao sam se bolno iznenađen? U civilizaciji zaostaje za Evropom stotinu godina. A kad sam 1899. prvi put otišao iz Amerike – pet godina nakon svog dolaska – bio sam uvjeren da je Amerika više od stotinu godina ispred Evrope, i do danas se nije dogodilo ništa zbog čega bih promijenio svoje mišljenje.²⁷⁶

Većini je pak, bez obzira na to koliko su bili uspješni u poslu i zaradi, Amerika postala trajnim boravištem i boravište u kojem su našli ono što su tražili.

²⁷² Usp. Prpić, 1997; Dunato, 2009; Grbčić 2010.; Biškupić Bašić, 2012.

²⁷³ Ibidem.

²⁷⁴ Prpić, 1997:127.

²⁷⁵ *Narodna obrana*, Osijek, 9. prosinca 1906., prema Dubrović, 2012:19.

²⁷⁶ Moji pronalasci, 1919, prema ibidem:19-20.

Čitanjem životnih priča naših iseljenika, proučavajući rezultate istraživanja hrvatskih znanstvenika koji su se bavili istraživanjem iseljeničtva s povijesnoga, političkog, napokon i antropološkoga aspekta, te na temelju nekih američkih socioloških studija, može se dosta toga zaključiti o sudbinama i načinu života Hrvata u Americi. Naravno, ne može se generalizirati, jer situacija je bila različita od države do države, od desetljeća do desetljeća, od generacije do generacije. Uočljivo je, da su pripadnici druge generacije doseljenika te doseljenici iz kasnijih faza, bili profesionalno i prostorno mobilniji od pripadnika prve generacije. Budući da su odrastali u zemlji useljenja svojih roditelja, uključili su se u obrazovni sistem, lakše su se snalazili, brže adaptirali i integrirali u američko društvo.

Možemo zasigurno reći: u 'novome svijetu' prve generacije useljenika doživljavane su kao ambiciozne i radišne. Uočivši u novome okruženju vrijednost obrazovanja, mnogi su radili i po dva posla samo da bi ostvarili veliki, po nekima najveći cilj u životu: osigurati djeci školovanje. Nastojali su se 'držati zajedno', dakle, živjeti sa svojim sunarodnjacima. Rodbinsko-prijateljsko-zavičajni lančani tip doseljenja inkorporirali su u način stvaranja naselja tipa kolonija, što je osim izuzetno emotivne, svakako imalo i praktičnu dimenziju. Na taj način lakše su se kasnije (samo)organizirali u rješavanju drugih važnih životnih pitanja od pronalaženja posla, podizanja crkava do osnivanja dobrotvornih društava.

U svojim američkim domovima nastojali su održati stare običaje i način života.

Kao tipični Slaveni, Hrvati vole svoj dom. Na njih se zaista može primijeniti stara hrvatska izreka: 'Moja kućica, moja slobodica'. Oni su iz stare domovine preko oceana prenijeli i svoje drevne običaje i baštinu te ih sačuvali od zaborava u novoj domovini. U svojim američkim domovima pokušali su oživjeti duh svoga 'starog kraja'. Njihova ljubav prema domaćim jelima i pripravi hrane značila je čak i kiseljenje zelja za zimu, prešanje grožđa, sušenje kobasica, šunke i svinjetine, te osobito pečenje mlade janjetine i odojaka na ražnju.²⁷⁷

Zanimljiv je podatak da su Hrvatice nastojale pribaviti sjemenje povrća i cvijeća iz domovine, tako da su im vrtovi bili "prenesene minijature njihove stare domovine".²⁷⁸ Zajedno s našim iseljenicima na američko tlo stigla je i tamburica, danas u Americi vrlo popularno glazbalo. Tako Stjepan Sremac piše:

...krajem devetnaestoga stoljeća i u prva tri desetljeća dvadesetoga stoljeća, glavni nositelji razvoja (tamburaštva u Americi, op. a.) bili su hrvatski emigranti koji su donijeli tamburu u Ameriku. Glazbovanje na tamburama prije svega bila je snažna potvrda nacionalnog identiteta, odnosno međusobne povezanosti i povezanosti s domovinom.²⁷⁹

Iako je u SAD-u i Kanadi glazbovanje na tamburici kroz nekoliko desetljeća 'iskočilo' iz užega hrvatskog etničkog miljea, može se reći da je tvrdnja Stjepana Sremca primjenjiva i na današnje generacije hrvatskih Amerikanaca. Naime, njegujući tamburaštvo, *Hrvatska bratska zajednica* razvila je pravi pokret koji njeguje hrvatsku glazbenu i inu baštinu, te je isti preko

²⁷⁷ Prpić, 1997:27.

²⁷⁸ Ibidem.

²⁷⁹ Usp. Sremac, 2002:67.

stotinu godina opstao kao markantni faktor hrvatskoga identiteta. Festivali se redovno održavaju svake godine još od 1967.g. Primjerice, 2012.g. u Detroitu je održan 46. omladinski tamburaški festival američkih i kanadskih Hrvata.

Bili su izrazito privrženi svojim obiteljima. U prvoj, dijelom i u drugoj generaciji, gotovo i nije bilo rastava brakova. Dom, obitelj i kuća za njih su bili poput svetinje. Pripadnici drugih etničkih zajednica čudili su se otporu Hrvata u slučajevima kada su se, primjerice, zbog urbanističkoga razvoja morali seliti iz starih stambenih četvrti u nove (premda su znali da idu u modernije četvrti u kojima su već živjela njihova djeca). U takvim slučajevima selili su se u susjedskim skupinama: selilo se po nekoliko stotina njih odjednom na isto mjesto preseljenja. Brojne životne priče govore da su se prve generacije doseljenika držale zajedno do smrti. I više od toga: na gradskim su grobljima često imali svoje 'čtvrtri'.²⁸⁰

Već je bilo riječi o strukturalnim karakteristikama iseljenika te je tom prigodom rečeno da su u prvi migracijskim fazama žene bile zastupljene u malom postotku. S vremenom se taj postotak povećavao. Neke su žene slijedile svoje muževe, neke su se otišle udati preko posrednika (najčešće za ljude iz istoga kraja), neke je pozivala rodbina, a najmanji je broj bio onih koje su se same 'otisnule' na putovanje. Uz brigu o obitelji držale su pansione, radile su kao spremačice ili sobarice. U pričama o tzv. ženskoj emigraciji ima i bizarnih priča. Tako na početku 1900-ih riječki *Novi list* i *La Bilancia*, prateći iseljeničke teme, dio članaka posvećuju slučajevima povratka žena koje su 'poludjele od jada' te su po povratku smještene u mjesne bolnice ili umobolnice:

Jesu li to žene koje su zaista bile mentalno bolesne? Sigurno je među njima bilo i takvih koje je onda stroga liječnička kontrola na Ellis Islandu vratila natrag. Neke su možda zaista oboljele 'od jada' u novoj domovini; od teškog, nesmiljenog života koji je čekao useljenike. A neke su, možda, samo htjele ići doma.²⁸¹

Međutim, nije sudbina bila svima teška i tragična. Za mnoge je Amerika, kako se već i napomenulo, ipak postala i ostala 'obećana zemlja'.

Lančani tip iseljavanja Hrvata u Ameriku uvjetovao je, kako je već rečeno, osobit način stambenoga i poslovnoga situiranja. Prema suvremenim teorijama migracija, može se reći da se radi o tipu homogene migracije, budući da su migranti bili istoga, dakle užega regionalnog porijekla, vezani rodbinsko-prijateljskim vezama, zajedničkom domicilnom kulturom (jezikom/dijalektom, običajima, vjerom i sl.) s jedne strane, a s druge, imali su približno isti položaj na društvenoj ljestvici u novoj, migratornoj sredini te iste ili slične interese. Sve su te njihove međusobne veze bile osnova organiziranju, u početku neformalnih a kasnije i formalnih udruga i okupljališta.

Najpoznatija okupljališta prvih useljenika neformalnoga, ali iznimno praktičnoga tipa bile su hrvatske gostinske kuće, tj. pansioni, *boardinghouses*²⁸² u kojima su bili smješteni samci,

²⁸⁰ Ibidem.

²⁸¹ Dunato, 2009.33.

²⁸² Usp. Prpić, 1997; Dunato, 2009.

obično po dolasku u Ameriku. Osim loših strana kao što je nekvalitetan smještaj, ponekad čak nekvalitetniji od onoga kakav su imali kod kuće, imale su i pozitivnu ulogu. Naime, po dolasku u strani svijet, 'među svojim' se lakše pronalazio posao, a bez poznavanja engleskoga jezika te nemogućnosti ili čak i bez želje za nekakvom integracijom, čovjek se poslije posla družio i opuštao 'među svojim', jeo domaću hranu, a uz tamburicu pjevao domaće pjesme.

Sastavni dio života hrvatskih radnika, zapravo središte njegovoga društvenog života bile su gostionice, odnosno *salooni*. Tamo se nije odlazilo samo radi zabave i pića, nego i zbog mogućnosti susreta sa sunarodnjacima, razmjene informacija, sklapanja poslova.²⁸³

Među formalnim udruženjima, kojih je doista bilo mnogo, spomenimo prvoosnovano, a to je *Slavonsko ilirsko uzajamno i potporno društvo*, osnovano 1857. g. u San Franciscu i najpoznatiju već spomenutu *Hrvatsku bratsku zajednicu* (HBZ) koja je nastala ujedinjenjem hrvatskih potpornih društava krajem devetnaestoga stoljeća, točnije 1894. g. Utemeljenje prvih društava slijedilo je pokretanje novina. Najpoznatije su svakako *Zajedničar* što ih je izdavala HBZ.

Napokon, važan je podatak da je od 1894. godine, kada je biskup Josip Juraj Strossmayer poslao prvoga svećenika iz Hrvatske u Ameriku, započela gradnja hrvatskih katoličkih crkava i osnivanje župa. U njima su na razne načine zadovoljavali potrebu za zajedništvom i druženjem. Osim vjerskih sadržaja pri župama su primjerice osnivali razna svjetovna društva. Jedno je takvo društvo iz Los Angelesa Saint Anthony's Kolo Club „Croatia“, osnovano 1910. g. U sklopu njega je 1960. g. osnovano folklorno društvo koje uspješno djeluje i danas. U prezentaciji hrvatske kulturne baštine ovo društvo surađuje s brojnim umjetnicima, među njima i s glazbenikom Jerryjem Grcevicem, potomkom obitelji druge generacije hrvatskih iseljenika, koji je spojio tradiciju hrvatskoga tamburaštva s onom koja se razvila na američkom tlu (zahvaljujući spomenutoj činjenici da su je ovamo prenijeli upravo Hrvati). Hrvatska zajednica u Americi diče se činjenicom da je 2005. g. Jerry Grcevič postao dobitnik najvišega američkog priznanja za doprinos tamburaštvu kao dijelu kulturne raznolikosti SAD-a.²⁸⁴

Doista, ono što plijeni pozornost u društvenom i kulturnom životu naših iseljenika jest sposobnost prilagodbe u širem kontekstu i životnom okruženju (širem dakako od onoga za kojega je relativna komunikacijska i ina izoliranost bila karakteristična za prve useljeničke generacije). Kao primjer može poslužiti kratak osvrt na kulturno-umjetničko društvo *Pajdaši*, osnovano 2002. g. u Bostonu, SAD. Izvode hrvatsku folklornu i popularnu glazbu. Međutim, članstvom i repertoarom u pravom smislu riječi predstavlja fenomen tzv. iseljeničke kulture. Naime, dio članstva su potomci davnih /ranijih iseljenika, rođenih u Americi. Smatraju se starosjediocima. Dio ih je rođen u Hrvatskoj i u SAD su pristigli u recentnije doba. Porijeklo pak jednoga dijela članstva vodi u razne ostale krajeve svijeta. Prema tome, pripadaju različitim naraštajima useljenika, a i etnonacionalno porijeklo im je raznoliko, u najmanju ruku mješovito. Sve u svemu, oni su Amerikanci koje okuplja i veže hrvatska glazba, smisao za umjetnost i toleranciju među kulturama. Prilagođuju se publici i prigodama, stoga su pravi primjer tzv. internacionalnoga folklor.²⁸⁵

²⁸³ Usp. Prpić, 1997.

²⁸⁴ Usp. 45. Međunarodna..., 2010.

²⁸⁵ Ibidem.

Svjatovna i vjerska udruženja bitno su doprinijela očuvanju materinskoga jezika i općenito hrvatskoga identiteta među našim iseljenicima i njihovim potomcima, te usporavala proces asimilacije.

Ipak, tonova glede identiteta potomaka davnih hrvatskih iseljenika, ima i ovakvih: A. Čuvalo piše:

Iako tek počinjem istraživanja o povijesti Hrvata na području Chicaga, čini se da američki Hrvati u roku od dvije-tri generacije u potpunosti prihvataju temeljnu američku kulturu koja prevladava, a ono što je ostalo od hrvatske podkulture možda su tek omiljena bakina jela, nekoliko narodnih napjeva, u nekim slučajevima pohađanje božićne polnočke u hrvatskoj katoličkoj crkvi, ili pak odlazak na neku hrvatsku godišnju proslavu. Ali, dublja etnička svijest ne postoji.²⁸⁶

Međutim, isti autor objašnjava međugeneracijske razlike. Tako ističe da su hrvatske etničke zajednice u SAD-u u prvim generacijama ipak bile funkcionalne, odnosno funkcionalnije od današnjih:

Gradili su crkve i klubove, izdavali novine i knjige, osnivali pjevačka društva, folklorne grupe i organizacije za samopomoć²⁸⁷

a u skladu s time (ili ne?), kaže za današnje generacije:

Promatra li se hrvatska dijaspora u SAD-u u horizontali, može se lako zaključiti da je velik dio njene energije posvećen folklornim aktivnostima, recimo narodnom plesu, tamburaškoj glazbi i nastavi hrvatskog jezika za djecu. Onda dolazi šport, npr. nogomet, kuglanje i golf, zajedno s godišnjim festivalima, akcijama skupljanja novčanih priloga i dobrotvornim aktivnostima. Župe služe kao trajna i najomiljenija okupljališta, a aktivnosti najčešće poduzimaju starije i etabliranije zajednice i organizacije. No, ne treba zaboraviti da su najnoviji hrvatski doseljenici raspršeni u malim skupinama širom SAD-a. Oni nemaju organizacije i župe i, ne učini li se nešto, oni će se asimilirati. Gledano vertikalno, uviđamo da hrvatska dijaspora u ovoj zemlji nikada nije uspjela ostvariti trajne aktivnosti na višoj kulturnoj i obrazovnoj razini kao svoj cilj. Doduše, postoji Hrvatska akademija Amerike i Udruga za hrvatske studije, ali riječ je o relativno maloj skupini samoinicijativnih pojedinaca koji nastoje ostati zapaženi u američkim znanstvenim krugovima. Ali ne postoji hrvatski koledž, niti jedna hrvatska katedra na nekom američkom sveučilištu, niti neovisan institut za hrvatske studije.²⁸⁸

Međutim, zato postoji u Kanadi. Naime, 21. travnja 1988. godine na Sveučilištu Waterloo u okviru Odjela za germanske i slavenske jezike utemeljena je Katedra za hrvatski jezik i kulturu.²⁸⁹ Nakon godine prethodnice:

...Katedra je otpočela punim radom, pružajući studentima deset različitih sveučilišnih predmeta. Dva jezična predmeta za prvu godinu studija, dva predmeta književnosti za drugu go-

²⁸⁶ Čuvalo, 2000:94.

²⁸⁷ Ibidem:100.

²⁸⁸ Ibidem:102.

²⁸⁹ Usp. Grubišić, 2000.

dinu, predmete za napredne koji se sastoje iz starijih i dijalektalnih tekstova, a onda jedan od najpopularnijih predmeta – iz hrvatske kulture i civilizacije – koji je strukturiran iz tri dijela a obuhvaća povijest, umjetnost i općenito upoznavanje studenata s hrvatskim duhovnim vrijednostima.²⁹⁰

Krovna organizacija Hrvata u SAD-u je *Nacionalna federacija hrvatskih Amerikanaca*. U toj državi djeluje oko dvadesetak katoličkih župa koje pretežno organiziraju nastavu hrvatskoga jezika i kulture, premda postoji nekoliko lektorata u nadležnosti; MZOS-a RH. Već 40-ak godina u nekoliko američkih saveznih država čuje se radio emisija *Glas slobodne Hrvatske*. Tu je još niz hrvatskih institucija, primjerice u Chicagu osim četiri hrvatske katoličke župe postoji *Hrvatska škola „Kardinal Stepinac“*, *Hrvatski etnički institut* (osnovan još 1975. g.) kao odgojno-znanstvena ustanova s ciljem prikupljanja literature koja se odnosi na baštinu Hrvata i njihovih potomaka u SAD i Kanadi. U sklopu ovoga instituta nalazi se arhiv, knjižnica i zbirka o Međugorju.²⁹¹

U Kanadi djeluje oko 60-ak hrvatskih folklornih društava i oko 20-ak katoličkih župa i misija. Nekolikoje hrvatskih lektorata i nekoliko hrvatskih radio-postaja.

Sve u svemu, u SAD-u i Kanadi na samome početku 21. st. ima 30-ak hrvatskih škola. Sve ih vode, izuzev tri,²⁹² hrvatske katoličke župe i misije.

Prema procjenama hrvatskih veleposlanstava, konzulata, katoličkih misija te temeljem procjena hrvatskih zajednica u SAD živi oko 1 200 000 Hrvata i njihovih potomaka, a u Kanadi oko 250 000.

Analogno slučaju sjevernoameričkoga kontinenta, na području Južne Amerike prvi Hrvati bili su pomorci, trgovci i misionari. Oni su dolazili individualno.

Masovno doseljavanje započinje tek u 19. stoljeću. Poticaj jest skup potisnih faktora ekonomsko-političke naravi. Primarni faktor bila je, kako je već poznato, ekonomska kriza u Austro-Ugarskoj Monarhiji sa svim njezinim posljedicama.²⁹³ Privlačni faktori bile su mogućnosti zaposlenja i zarade u velikim lukama, ribarstvu, poljoprivredi, stočarstvu, šumarstvu i rudarstvu. Drugim riječima: Južna Amerika trebala je radnu snagu nakon demografskoga sloma Indijanaca te ukidanja ropstva za crnačko stanovništvo koje je donijelo neravnotežu u ponudi i potražnji radne snage.

I ovdje iseljništvo dijelimo na staro i novo, s obzirom na dvije faze masovnoga useljavanja. Prva se odvijala u 19. stoljeću i trajala je do Prvoga svjetskog rata. Između dvaju svjetskih ratova zbog restriktivne imigracijske politike SAD-a i drugih tipično useljeničkih zemalja, hrvatsko iseljništvo obnavlja se novim doseljenicima, no dobar dio staroga iseljništva, a osobito

²⁹⁰ Ibidem:240.

²⁹¹ Bezić Filipović, 2012.

²⁹² To su: škola Hrvatskog kulturnog centra u Chicagu, škola u Hrvatskom centru "Alojzija Stepinca" u East Lake kod Clevelanda u državi Ohio, te škola u Otawi u Kanadi, Krasić, 2000:229.

²⁹³ Usp. Antić, 1991: 11-18.

njihovih potomaka tada je već bio zahvaćen asimilacijskim procesom. Nakon 1945. godine u pojedine južnoameričke zemlje dolazi povelik broj hrvatskih političkih migranata.

Što se tiče regionalnoga porijekla ovih migranata, susrećemo se sa sličnim obrascem kao i u slučaju Sjeverne Amerike. Prvo dolaze Dalmatinci, i to iz uskoga obalnog pojasa od Omiša do Boka-kotorskoga zaljeva s pripadajućim otocima, da bi se prostor iseljavanja s vremenom širio prema unutrašnjosti i prema sjevernijem dijelu jadranske obale.

Odlasci, tj. putovanja organizirale su, kao i u prethodnom slučaju sjeverne Amerike, specijalizirane agencije. Kako je masovnost iseljavanja rasla, mnogi onodobni političari i javni djelatnici ukazivali su na negativne posljedice istog, a pojedine dalmatinske novine prikazivale su to kao: „narodnu nesreću“.²⁹⁴ Nastojale su im pomoći objavljivanjem korisnih savjeta iz pera već etabliranih iseljenika ili povratnika. Na teške uvjete života na pojedinim iseljeničkim destinacijama ponekad su ukazivala i državna tijela. Evo tek jednoga primjera:

Tako je npr. Odjel za unutarnje poslove u Zagrebu Kr. hr. slav. dal. zemaljske vlade objavio 4. rujna 1911., dopis upućen i na znanje Župnom uredu u Sv. Jakovu – Šiljevici (današnjem Jadranovu), u kojem stoji:

Kr. Zemaljskoj vladi došlo je na znanje, da neki agent obilazi po zemlji, te da je već mnogo obitelji nagovorio, da se sele u Braziliju, obećavši istima, da će od brazilske vlade dobiti bezplatno zemljište koliko ga žele, zatim hrane, krave i svinje i sve što im je potrebno za početak u gospodarstvu. Proti rečenom agentu imade se u slučaju zatečenja postupati svom strogošću banske naredbe od 28/2.1909. br. 8321, a sve područje upravne oblasti, župne urede, i parohijalna zvanja valja uputiti, neka najzdužnije upozore pučanstvo da je iseljavanje u Braziliju zabranjeno, i to iz razloga, što su iseljenici koji su tamo pošli bud stradali životom usljed vrlo loših zdravstvenih prilika, bud zapali u najveću biedu, jer usljed nedostataka sredstava nisu mogli da namiruju i najsitnije životne namirnice.

Kasnije su brojni iseljenici iz Brazila podnijeli Kraljevskoj zemaljskoj vladi molbe da budu na trošak zemlje dopremljeni natrag u domovinu budući da u Braziliji stalno pate zbog klime i od tropskih bolesti...²⁹⁵

Naravno, pitanje sociološke strukture nije drugačiji od već poznatoga: prvi su iseljenici bili seljaci i ribari. Prema dobnoj strukturi, iseljavaju se mladi muškarci i muškarci srednje dobi. Među ovima potonjim, bilo je dosta povratnika u rodni kraj. Ostvarivši cilj zbog kojega su došli (vraćanje duga, kupovina kuće, zemlje i sl.), vraćali su se svojim obiteljima, dok su se mladići bez obiteljskih obaveza lakše odlučivali na trajni ostanak.

U početnim razdobljima, kao i između dvaju svjetskih ratova, Hrvati su se najviše doseljavali u Argentinu, Boliviju, Čile i Peru, te i danas u tim zemljama živi najviše Hrvata i njihovih potomaka, dok ih u ostalim zemljama, Urugvaju, Brazilu, Paragvaju, Venezueli, Kostariki, Ekvadoru, nalazimo u znatno manjem broju.

²⁹⁴ Ibidem: 25.

²⁹⁵ Grbčić, 2009:36.

Socio-ekonomski položaj Hrvata u Južnoj Americi bio je različit. Bilo je onih koji nisu uspjeli ispuniti svoja očekivanja i životni standard im je bio nizak, jedva da je nadmašivao onaj koji su imali kod kuće. Primjerice, lučki radnici na dokovima Buenos Airesa imali su najniže mjesto na društvenoj ljestvici među doseljenim Hrvatima. S druge strane, neki su postigli iznimno velik poslovni uspjeh, tako da je bilo Hrvata koji su se pobili i u sam vrh tamošnjih nacionalnih buržoazija.²⁹⁶

Na tihooceanskoj obali većina je radila u trgovini, zanatstvu i industriji, a na atlantskoj je bilo dosta lučkih radnika. U pustinjama Čilea kopali su salitrenu rudaču, a u rudnicima Bolivije vadili su olovo, srebro i bakar, dok su u unutrašnjosti obrađivali zemlju i uzgajali stoku.

Osim nastojanja da u novome svijetu riješe egzistencijalne probleme, Hrvati su u Južnoj Americi bili suočeni s nizom poteškoća. Primjerice, iseljenici prve faze u novom ambijentu zamijenili su blagu mediteransku klimu sa subpolarnom Ognjenom zemljom, gotovo pustinj-skim sjevernim Čileom ili naseljima na Andama na preko pet tisuća metara nadmorske visine s prorijeđenim zrakom. Umjesto relativno stabilnoga srednjoeuropskog poretka kakav je osiguravala Austro-Ugarska Monarhija, često su se zaticali usred državnih udara i građanskih ratova. Pored toga, susretali su se s nepoznatim civilizacijama, pa i rasama. Sve je to izazivalo kulturne, ekološke, socijalne i političke šokove. Ipak, dosta ih je uspjelo u poslovnome svijetu, a kako je i ovdje među našim življem bila jaka želja za školovanjem djece, među potomcima starijih doseljenika, tj. u drugoj i kasnijim generacijama, nalazimo povelik broj uspješnih ljudi u svijetu politike, ekonomije, kulture, umjetnosti i znanosti.

Valja naznačiti da je ovdje riječ o homogenoj migraciji, osobito što se tiče prve migracijske faze. Također je riječ o lančanoj migraciji. Rezultat takva useljavanja jesu mnoge naseobine Hrvata koji potječu iz istoga užeg područja. Tako su se npr. u Argentini formirale velike naseobine Hvarana, Bokelja i Dubrovčana, u Čileu Bračana, u Peruu Dubrovčana i sl. Drugi je rezultat taj, da su se bavili pretežno istim zanimanjima i živjeli u malom, ali kompaktnom broju naseolja. Imali su zapravo svoje kolonije. To im je omogućavalo da se brže i lakše organiziraju te da duže odolijevaju asimilaciji. Osnivali su vlastite institucije, npr. vatrogasna društva, zabavna i sportska društva, novine, pa čak škole i banke. Prve novine *Narodni glas*, izašle su u Buenos Airesu već 1882. g. Do Prvoga svjetskog rata Hrvati su na području Južne Amerike imali čak oko četrdeset društava. S vremenom su se osnivala hrvatska osiguravajuća društva, pogrebne udruge i dobrotvorna društva koja su se brinula za ostarjele ili bolesne članove hrvatske zajednice. Takva međusobna povezanost i solidarnost na etničkoj osnovi olakšavala je život migranata i, naravno, da ponovimo, usporavala proces asimilacije. Godine 1913. osnovana je zajednička, krovna organizacija *Hrvatski savez u Južnoj Americi*.²⁹⁷

Posebnu pozornost plijeni razvoj iseljeničkoga tiska u južnoj Americi. Premda se više autora, koji su taj razvoj istraživali, slaže da su uvjeti za nj bili nepovoljni, među ostalim zbog disperzije na tom velikom kontinentu, ali i zbog činjenice da ih je u prvim fazama većina bila poluismena ili nepismena, o novinstvu se u južnoj Americi govori kao o 'neobičnoj pojavi',

²⁹⁶ Već početkom 1900ih među njima je bilo veletrgovaca, brodovlasnika, bankara, visokih službenika, lučkih kapetana i dr., ibidem: 98.

²⁹⁷ Usp. Antić, 1991: 46-51; Antić, 1995.

čak fenomenu. Godine 1882. izašao je *Narodni glas*, a mjesečnik na hrvatskom jeziku *Iskra slavjanske slobode* izašao je u Buenos Airesu 1. ožujka 1883. Slijedili su drugi, npr. *Materinska riječ*, *Sloboda* i dr. Urednici su naglašavali da su se putem ovih novina, među ostalim 'budila rodoljubna čuvstva'...²⁹⁸

Stupanj očuvanosti nacionalnoga identiteta prvih generacija bio je različit od zemlje do zemlje. Primjerice, u Argentini nešto niži nego u drugim državama. Razloga je više: disperziranost u prostoru te velike zemlje, činjenica da su upravo prvi doseljenici bili Dalmatinci koji su iz zavičaja otišli prije nego što je završen hrvatski narodni preporod u Dalmaciji, činjenica da ih je većina bila nepismena ili polupismena, s čime je u vezi nedostatak etničke intelektualne elite, službena statistika koja ih je primoravala da se deklariraju prema kriteriju tzv. državne narodnosti, tj. kao 'austrijaki'. Sve je to otežavalo međusobnu komunikaciju i organiziranje. Ipak, u većim urbanim središtima, kao npr. u Buenos Airesu, situacija za okupljanje bilo je znatno povoljnije. U drugim je sredinama situacija bila bolja, čega su bili svjesni i sami iseljenici. Tako časopis *Materinska riječ* u svojem jubilarnom broju od 19. 9. 1910. g. piše:

U Argentini živi većinom naš narod rastresen po neizmjernim ovim poljanama. Svaki nastoji samo svoj posao, malo kada imadu prilike naši ljudi da se nađu u društvu. Chile je naprotiv drugačije. Tamo se naši bave većinom trgovinom i obrtom te žive u većim središtima. Dolaze češće međusobno u saobraćaj...Rodoljublje našeg naroda se jače razvija u Čileu i to rodoljublje on pokazuje...²⁹⁹

Istražujući aspekte integracije i adaptacije hrvatskih iseljenika u Čileu, M. Perić izvodi nekoliko zaključaka koji bi se lako mogli primijeniti kao opći model za većinu južnoameričkih zemalja u koje su Hrvati useljavali. Naime, liberalne politike u nekim zemljama i sustav školovanja s jedne su strane ubrzavali integraciju i asimilaciju. No, spomenuta organiziranost unutar vlastite zajednice ju je s druge strane usporavala. S treće pak strane nužna inkorporiranost u zemlju useljenja prihvaćanjem kulture, jezika, državljanstva, kontakti s 'drugima' i mješoviti brakovi potiču integraciju i asimilaciju. To dakako ima pozitivne efekte, kao npr. uključivanje u ravnopravni život, ali i negativne, među kojima je među prvima gubitak jezika. No, kako se tvrdi (a to je posve u skladu s teorijskim tumačenjima), etnički identitet naših iseljenika integracijom u (čileansko) društvo nije izgubljen, nego transformiran u skladu s vremenom i općim kontekstom.³⁰⁰ Sukladno tome, u studiji koji zajednički potpisuju R. Mesarić Žabčić i M. Perić, autorice elaboriraju da tijekom desetljeća hrvatski identitet jest slabio, ali nije nestao nego se pojavljivao u novim, transformiranim, hibridnim formama. Današnje etničko zajedništvo čilenaskih Hrvata i / ili njihovih potomaka ogleda se kroz brojne društvene aktivnosti. U cijeloj južnoj Americi ima oko dvadesetak hrvatskih etničkih organizacija koji kroz folklor, tečajeve hrvatskoga jezika, književne i glazbene tribine i večeri, izložbe hrvatske umjetnosti i sl. održavaju i promiču hrvatsku baštinu, no također potiču razmjenu znanstvenika, ekonomsku suradnju s matičnom domovinom i dr. Neke od ovih hrvatskih udruga promiču hrvatsku kulturu i na internetskim stranicama.³⁰¹

²⁹⁸ Ibidem 1991; Smoljan, 1997: 182-194.

²⁹⁹ Ibidem:191.

³⁰⁰ Usp. Perić, 2004.

³⁰¹ Usp. Mesarić Žabčić, Perić, 2006.

Premda je hrvatsko iseljeničtvo u Južnoj Americi prolazilo kroz brojna krizna razdoblja – takav je npr. proces jugosloveniziranja hrvatskih iseljeničkih društava za vrijeme obje Jugoslavije, kao i početna rezerviranost u međusobnome odnosu staroga iseljeničtva s političkim migrantima koji su u velikome broju stigli iza Drugoga svjetskog rata – 1990-te godine početak su novoga razdoblja života naših iseljenika. Uz međusobnu suradnju, dodatni poticaj jest svakako konstruktivna suradnja s matičnom domovinom, što je osobito važno za najmlađi naraštaj Južnoamerikanaca hrvatskoga porijekla.

U zemljama Južne Amerike djeluje niz hrvatskih udruga, klubova i katoličkih misija, ali su brojem i aktivnošću različito zastupljene od države do države. Primjerice u Urugvaju od 1928.g. kontinuirano do danas djeluje *Hrvatski dom*. U Buenos Airesu također u kontinuitetu izlazi već 40 godina časopis *Studia Croatica*. Zadnjih godina niknula su neka nova udruženja, npr. *Udruženje Hrvata Ekvadora* u Ekvadoru 2004. g., ili prvi hrvatski iseljenički klub u Paragvaju 2007. g. U Kostariki, državi u kojoj je 1962. g. za predsjednika izabran Francisco Orlić Bolmarčić, unuk prvoga Hrvata doseljenoga u tu državu – Frane Orlića, godine 2012. g. na poticaj nekih pojedinaca te Splitskog ureda Matice iseljenika Hrvatske prvi put su se okupili Hrvati koji žive u toj državi.³⁰² Naposljetku, zahvaljujući razvoju tehnologije, u nekim su zemljama pokrenute internetske stranice posvećene iseljenicima.

Premda nije lako, među brojnim kulturnim i društvima, izdvojimo još jedno: *Hrvatsku jeku* iz Antofagaste u Čileu. U inače bogatom repertoaru ovoga folklornog društva nalazi se i 'Salonsko kolo', ples koji je nastao u Hrvatskoj u 19. st. 'po motivima plesova hrvatskoga seljaštva kao izraz nacionalne i kulturne pripadnosti'. U novoj domovini Hrvati i njihovi potomci rado ga izvode upravo iz potrebe potvrde identiteta, ali i potrebe za razlikovanjem od drugih zajednica u tom međunacionalnom okruženju.³⁰³

Australija i Novi Zeland

Općenito uzevši, iseljavanje iz Hrvatske u Australiju možemo također podijeliti na razdoblje do Prvoga svjetskog rata, međuratno i razdoblje od završetka Drugoga svjetskog rata do recentnoga vremena.

Potisno-privlačni faktori iseljavanja iz Hrvatske u Australiju gotovo su identični navedenima za slučajeve masovnoga iseljavanja u Sjevernu i Južnu Ameriku. Ipak, zanimljivo je, da je ovaj kontinent prema skupu privlačnih faktora, gledajući kroz prizmu standarda i mogućnosti zarade, u razdoblju između dvaju svjetskih ratova za naše iseljeničtvo kao poželjna destinacija bio na prvome mjestu, čak ispred SAD-a i Kanade. No, razlog je bilo ograničenje useljavanja u SAD i Kanadu u istome razdoblju (sve dok Australija i sama nije donijela slična zakonska ograničenja glede useljeničkih kvota). Masovno iseljavanje iz Hrvatske je započelo koncem 19. stoljeća, a centralni emigracijski prostor bila je Dalmacija i to Vrgorac i okolica, Makarsko primorje, a zatim otoci Korčula, Hvar, Vis, poluotok Pelješac, te mali otok Prvić kao rekorder

³⁰² Usp. Bezić-Filipović, 2012.

³⁰³ Usp. 45. Međunarodna..., 2010.

s brojem iseljenika u odnosu na broj vlastitoga stanovništva. Bilo je iseljenika i iz okolice Dubrovnika, naročito s područja Konavala.³⁰⁴

No, austro-ugarska politika direktno je, ovisno o strateškom, političkom i ekonomskom značenju pojedinih područja, utjecala na iseljavanje i depopulaciju ostalih hrvatskih područja, primjerice Slavonije, Međimurja i Baranje. Iseljavalo se također i iz područja Istre te najsiromašnijih i ekonomski najnerazvijenijih krajeva Like. Prema tome, premda se iseljavalo iz pretežno priobalnoga prostora Hrvatske, jedna od bitnih karakteristika u procesu međuratnoga iseljavanja u Australiju osjetan je porast broja emigranata iz navedenih kontinentalnih krajeva. Kao i u prethodnim slučajevima transkontinentalnoga iseljavanja, bila je to tipična lančana migracija, koju je započinjao iseljenik-pionir.

Značajniji val emigracije (sa zastojem u vrijeme svjetske ekonomske krize 1930-ih) prema ovom kontinentu bilježi se između dvaju svjetskih ratova, a njezini su vinovnici iz svih hrvatskih regija.

Iseljavanje iza Drugoga svjetskog rata nastavilo se, ali osjetno manje nego u prethodnim razdobljima, uglavnom zbog pritiska vlasti. No, u toj populaciji najveći je broj Hrvata, političkih migranata, od kojih je dobar dio, nakon 1945. g., proveo i po nekoliko godina u izbjegličkim logorima u Italiji, Austriji i Njemačkoj. Iseljavanje se ponovno intenziviralo 1960-ih godina, pri čemu se (slično kao i iseljavanje u zapadnoeuropske zemlje), radi o pretežno ekonomskoj migraciji.³⁰⁵

Međutim, u razdoblju od 1960-ih do 1980-ih godina iseljavanje poprima razmjere masovnosti. Razlozi leže najvećim dijelom u neprimjerenj politici ekonomskoga razvoja tadašnje jugoslavenske države, ali tu su i nezaobilazni politički pritisci vlasti na sve veći broj političkih neistomišljenika.

Kako je u najnovije vrijeme prisutan pad iseljavanja općenito u transkontinentalne zemlje, to vrijedi i za Australiju. Naime, zadnjih godina Australija je prilično rigorizna u pogledu 'poželjnih' useljenika. Uglavnom, preferiraju se mlađe i mlade obitelji, te obrazovane, naročito visokoobrazovne osobe.

Hrvatski doseljenici u Australiji bili su izrazito mobilni. Nisu se trajno zadržavali na jednome mjestu, nego su se selili u različite predjele, zadržavajući se ondje gdje im je najbolje odgovaralo (čini se da je to jedna od varijanti tzv. lutajuće migracije³⁰⁶ tipičnije za Novi Zeland i Oceaniju).

Kako su, barem u početnim fazama, hrvatski doseljenici bili pretežno dalmatinski seljaci i ribari, australski im je kontinent višestruko odgovarao. Blizina oceana omogućila im je bavljenje ribolovom, a ugodna klima vinogradarstvom. To je razlog što su se u početku zadržavali na obalama zapadne Australije, a postupno su odlazili u unutrašnjost, prvenstveno zbog bogatih

³⁰⁴ Usp. Banović, 1990.

³⁰⁵ Usp. Mesarić Zabčić, Perić, 2006.

³⁰⁶ Lutajuća migracija je osobit tip migracije, kada se pojedinci ili manje skupine kontinuirano sele iz mjesta u mjesto, iz države u državu, s kontinenta na kontinent, neprestano u potrazi za boljim i unosnijim poslom. U znanstvenu terminologiju ovaj je tip migracije uveo Charles Price, označivši njime prije svega, upravo migraciju Hrvata iz Dalmacije, usp. Banović, 1998.

nalazišta zlata i opala, i počeli se uključivati u rudarstvo. U unutrašnjosti su se zapošljavali i na plantažama šećerne trske. Neki su bili toliko uspješni da su od sjekača šećerne trske postali vlasnici plantaža i poznati proizvođači šećera. Bavili su se poljoprivredom (osobito povrtlarstvom), te stočarstvom i šumarstvom.

Između dvaju svjetskih ratova mnogi su pretrpjeli velike financijske štete, naročito u doba svjetske ekonomske krize. Tako se neposredno prije i za vrijeme Drugoga svjetskog rata većina Hrvata orijentirala na poljoprivredu.

Krajem 1950-ih godina lančana i homogena migracija zahvatila je uski regionalni pojas okolice Zadra i zadarskih otoka. Od tamo je veći broj ljudi imigrirao u Port Lincoln, gradić na obalama južne Australije. U trenutku njihova doseljenja bilo je to izolirano i nerazvijeno mjesto. Danas je, zahvaljujući baš njima, Port Lincoln jedno od australskih središta ribarske industrije (90% kvote izlova tune u cijeloj Australiji imaju upravo Hrvati).³⁰⁷

1980-ih godina provedeno je jedno istraživanje o demografskoj strukturi imigranata s područja bivše Austro-Ugarske Monarhije i jugoslavenskih država. No, riječ je i o njihovim potomcima. Osim demografskih, ovo je istraživanje uputilo i na neke druge pokazatelje koji se tiču primjerice strukturalnih promjena u domeni obitelji, no i šire zajednice dotične populacije, a neki od njih povezani su etnokulturnim identitetom. Naime, unutar populacije potomaka radi se o najvećem broju onih koji su rođeni u Australiji, što upućuje na „rapidnu tranziciju između roditeljske generacije i mlade odrasle generacije u pogledu engleske jezične kompetencije i godina provedenih na školovanju, a isto tako i međugeneracijsko smanjenje u ranijoj deprivilegiranosti žena... No, pojava i rast u Australiji rođene djece uključuje mlade ljude u etničku grupu. Istovremeno ustanovljuje se nastanak značajnog trenda mješovitih brakova koji vodi miješanju različitih zajednica. Sve ove promjene imaju implikacije na odnose unutar obitelji i na strukturu ove etničke grupe“.³⁰⁸ Ove tvrdnje gotovo da i ne treba komentirati, a utvrđeni su procesi logična posljedica suvremenoga načina života, intenzivne interakcije među ljudima, čemu sve više i sve brže doprinose moderni globalizacijski procesi.

Najmlađi naraštaji Hrvata iz Australije, organizirani su u niz kulturnih, sportskih, vjerskih i drugih organizacija. U spomenutoj studiji R. Mesarić Žabčić i M. Perić navodi se primjer klubova u New South Walesu, među kojima je najveći i najopremljeniji klub u cijeloj Australiji *Punchbowl* u Sydneyu. Autorice ističu:

Uloga hrvatskih etničkih društava, udruga i klubova u NSW temelji se na povezivanju hrvatskih iseljenika s ciljem dugoročnog druženja, razmjene različitih iskustava na svim interesnim poljima. Od posebne je važnosti međusobno pomaganje u svim životnim sferama vođeno nostalgijom prema domovini, organiziranje zajedničkih proslava hrvatskih i australskih blagdana i sl. Tijekom istraživanja u NSW-u 2003. godine, uočeno je kako zajednička druženja i susreti unutar društava, udruga i klubova pružaju hrvatskim iseljenicima svojevrsnu psihičku stabilnost, utječu na očuvanje i njegovanje etničkog identiteta, hrvatskog jezika, hrvatske kulture i običaja. Istodobno, postignuto zajedništvo hrvatske zajednice omogućuje hrvatskim iseljenicima kvalitetniji suživot s ostalim migrantskim zajednicama na području NSW-a.³⁰⁹

³⁰⁷ Usp. Babić, 2012.

³⁰⁸ Young, 1991: 114.

³⁰⁹ Mesarić Žabčić, Perić, 2006:272-273

Za identifikacijske prakse i pozitivne trendove u očuvanju identiteta, osim ovakvih i njima sličnih udruga, značajne su također crkve i hrvatske misije, ekonomske i poslovne udruge, sportske, mediji te naposljetku i obrazovne institucije. Među ovim potonjima posebno se ističe podatak, da se hrvatski jezik može učiti u osnovnim i srednjim školama, u tzv. Subotnjim školama, kao i pri nekim hrvatskim župama. Međutim, od 1983. g. na Sveučilištu Macquarie u Sydneyu započela je nastava hrvatskoga jezika na sveučilišnoj razini, razvivši se postepeno u dodiplomske i poslijediplomske Hrvatske studije.³¹⁰

³¹⁰ Usp. Mesarić Žabčić, Perić, 2006; usp. također „Razgovor s hrvatskim iseljenikom Lukom Budakom“, koji je vodio Davor Dijanović, a objavljen je na portalu www.abh.com.hr. Donosi se izvod vezan uz Hrvatske studije:” Hrvatski studiji na Sveučilištu Macquarie doista je najstariji izvandomovinski studij. To ne govorim za to jer sam ja tu nego stoga jer je to činjenica. Činjenica je i to da sam ja bio drugi predavač. Prvi je bio kolega dr. Peter Hill, koji je na Sveučilište Macquarie došao iz Hamburga 1982. i koji je u svojim znanstvenim radovima, i drugdje gdje je to bilo potrebno, uvijek pokazivao i dokazivao kako su hrvatski i srpski jezik dva različita jezika. Dobro je ovdje spomenuti da je ovdje 1983. pokrenut studij slavistike (Slavonic Studies) čije su sastavnice na toj prvoj godini bili hrvatski, poljski i srpski i, naravno, hrvatska, poljska i srpska književnost. Odmah sljedeće akademske godine uslijedilo je uvođenje makedonskoga i ukrajinskoga, a 1985. i 1986. slovenskoga i ruskoga. Dr. Hill je bio šef jugoslavistike, a šef polonistike bio je dr. John Besemeres, inače politolog koji je na ovu funkciju došao iz Ureda premijera u Canberri. Obojica kolega, dr. Hill i dr. Besemeres, vratili su se na svoja stara radna mjesta poslije tri godine sudjelovanja u utemeljenju i razvoju programa na studiju slavistike... Program Hrvatskog studija se mijenjao i upotpunjavao više puta, već prema potrebama studenata i u skladu s promjenama programa i ustroju sveučilišta koji su se događali u drugoj polovici devedesetih godina sada već prošloga stoljeća. Tako se od inauguralne 1983. godine do danas Hrvatski studij razvio u trogodišnji program studija jezika, književnosti, kulture, drame, medija i filma – ukupno osamnaest nastavnih predmeta. Od tih osamnaest predmeta njih pet je moguće studirati u Hrvatskoj na jednom od naših sveučilišta-partnera. Hrvatski studiji osiguravaju nastavnu ponudu hrvatskoga jezika u programima skoro svih australskih sveučilišta, a to znači da se pojedini predmeti Hrvatskih studija mogu upisati i da su akreditirani na skoro svim australskim sveučilištima. Od samog početka studij egzistira u svome dopisnom obliku. Studenti drugih australskih sveučilišta mogu upisati i dopisno studirati pojedinačne naše predmete ili pak cijeli program Hrvatskih studija. Od 1983. do danas na Hrvatskim je studijima bilo je upisano nešto više od 3000 Australaca raznovrsnog podrijetla... Centar hrvatskih studija utemeljen je 1994. godine. Centar su službeno otvorili gospodin John Aquilina, ministar obrazovanja i izobrazbe u državi New South Wales i prof. dr. Nikola Ružinski, zamjenik ministra u Ministarstvu znanosti i tehnologije i dr. Radovan Fuchs, pomoćnik ministra u istom ministarstvu, zadužen za međunarodnu suradnju. Od 1998. Centar hrvatskih studija djeluje kao istraživački i nastavni centar sa svim pravima na vlastitu izdavačku i samostalnu djelatnost. Centar izdaje stručni časopis *Croatian Studies Review*, prvi kroatistički časopis na engleskom jeziku koji izdaje jedna sveučilišna naklada. U prošlih deset-petnaest godina Centar je samostalno i u suradnji sa ustanovama iz Hrvatske izdao 7 brojeva časopisa i petnaestak knjiga, uglavnom projekata koji su napravljeni u suradnji s pojedinim Hrvatima i Hrvatima i hrvatskim drugarima iz šire hrvatske zajednice u Australiji...Hrvatska znanstvena zaklada utemeljena je u kolovozu mjesecu 1984. godine na prijedlog tadašnjih predavača hrvatskoga jezika dr. Petera Hilla, prof. fra Gracijana Biršića i Vašeg sugovornika u ovome razgovoru. Naš prijedlog su velikodušno prihvatili sljedeći hrvatski klubovi u Sydneyu: Hrvatsko društvo „Sydney“ sa sjedištem u Punchbowlu, Hrvatski klub „Kralj Tomislav“ i Hrvatsko kulturno društvo „Bosna.“ Velikodušna podrška je došla i od tada jedinog Hrvatskog katoličkog centra u Summer Hillu i Središnjeg odbora hrvatskih etničkih škola u državi New South Wales. U ostvarenju Zaklade uvelike su pomogli i Slobodni hrvatski radio program na 2SER-FM u Sydneyu i Hrvatski međudruštveni odbor za zajedničku suradnju u NSW, kao i mnoge druge hrvatske udruge i hrvatski domoljubi diljem cijele Australije... Od samoga njezina utemeljenja Zaklada prati i vodi brigu o opstojnosti Hrvatskog studija, a od 1994. godine osigurava sredstva i za održavanje Centra hrvatskih studija i brine o njegovu kontinuitetu. Dobro je ovdje spomenuti da je Zaklada promijenila, zapravo uskladila, svoj hrvatski naziv prema engleskome nazivu Croatian Studies Foundation te da se od 2011. godine vodi kao Zaklada hrvatskih studija. I ništa manje nije važno spomenuti i to da je Zaklada hrvatskih studija registrirana kao humanitarna ili benevolentna udruga za potrebe visokog školstva pa je svaka donacija u iznosu od dva dolara ili više oslobođena od poreza“.

Od postanka Hrvatske kao samostalne države, hrvatski iseljenici i njihovi potomci u Australiji aktivno se uključuju u revitalizaciju veza s matičnom domovinom.

Statistički podaci variraju, ovisno o izvoru. Prema nekima, npr. iz 2001. g., u Australiji živi oko 52 000 Hrvata rođenih u Hrvatskoj te još toliko koji se izjašnjavaju Australcima hrvatskoga porijekla, tj. potomaka hrvatskih emigranata iz ranih migracijskih faza i onih koji su rođeni u Australiji. Međutim, neki pak podaci govore i o višestruko većoj brojci Hrvata ili Australaca hrvatskoga porijekla od ove navedene, npr. spominje se brojka od 250 do 300 000.

Migracija Hrvata prema Novome Zelandu također je započela kao lančana, a dijelom i lutajuća migracija.

Što se tiče sociološke strukture doseljenika bili su to, u najranijim fazama, seljaci i ribari, a zapošljavali su se još od doba kad su bili lutajući migranti kao kopači smole kauri drveta, mornari, rudari, drvosječe, ribari i gostioničari.

U pogledu demografske strukture doseljenika u prvoj fazi dolazili su naravno mladi ljudi, a kasnije, zbog smanjenoga priljeva mladih ljudi iz domovine, naša je etnička zajednica na Novom Zelandu bila jedna od onih koja je postala 'starom'. Tome je pridonio mali broj bračnih zajednica, prvenstveno onih u kojima su oba partnera bila iz zemlje porijekla. Naime, na prijelomu 19/20. st. jasna je i spolna struktura: 96% muških, a tek 4% žena. Taj se omjer u korist žena popravio tek iza Drugoga svjetskog rata. Međutim, život na tako dalekoj udaljenosti od rodnoga kraja rezultirao je suživotom naših iseljenika, posebno onih iz Dalmacije, sa starosjedilačkim Maorima. Međusobni brakovi *Tarara*, kako su Maori nazivali naše iseljenike Dalmatince i Maorki, počeli su se sklapati još krajem 19. st. Do danas postoji ova jedinstvena zajednica, koja je bila i predmetom antropoloških istraživanja.³¹¹

Lančana migracija je utjecala na strukturu zanimanja naših doseljenika, odnosno na poslove kojima su se bavili. Naime, gotovo do pred kraj Drugoga svjetskog rata našu su iseljeničku populaciju činili dalmatinski seljaci. Isto takve rođake i prijatelje su pozivali da im se pridruže u novome kraju da rade s njima poslove koje su i sami radili. To su bili oni poslovi za koje, barem u početku, nisu trebali znati engleski jezik ili imati neko obrazovanje; potom oni koji su vezani uz zemlju: vinogradari, voćari; nadalje radnici, spomenuti kopači smole kauri drveta i sl. odnosno, kakav su posao imali oni koji su otpočeli lanac.

Budući da je Novi Zeland, u vrijeme dolaska prvih hrvatskih migranata bio industrijski nerazvijen kraj i kraj s izrazito puno nepristupačnih predjela, jedino zanimanje koje im je bilo dostupno bilo je upravo iskopavanje smole kauri drveta. Kauri je biljka koja raste u močvarnim predjelima, tako da je taj posao bio težak, a obavljao se pod lošim uvjetima. Prva naselja bila su daleko od civilizacije. Bila su to naselja improviziranih baraka od lima, šiblja, vreća i papira. Težina posla i opasnost po zdravlje i život prisiljavala ih je da, čim je to bilo moguće, traže druge poslove. Tako su se jedni okrenuli stočarstvu i proizvodnji mlijeka, drugi voćarstvu i vinogradarstvu: prema nekim izvorima, upravo su Hrvati prvi zasadili vinovu lozu na Novome Zelandu. No, najbolje uspjehe su postigli na području ribarstva i ribarske industrije.

³¹¹ Usp. Božić- Vrbančić, 2008.

Lančana migracija Hrvata trajala je gotovo puno stoljeće (najranije sačuvane vijesti spominju naše Dalmatince 1858. g. a zna se da je, recimo, komercijalna proizvodnja smole kauri drveta počela 1849. g.).

Iako je lančana migracija tipičan način iseljavanja/useljavanja stanovništva Dalmacije u prekomorske zemlje, najtipičnija je upravo u pogledu doseljavanja tih ljudi na Novi Zeland jer se, s obzirom na područje porijekla imigranata, odvijala na geografski najužem (najmanjem) iseljeničkom prostoru transkontinentalnih migracija. Napomenulo se, naime, da prostor s kojega se selilo na Novi Zeland danas nazivamo mikroregijom Južno hrvatsko primorje, ili još uže gledano: područje Makarskoga primorja s gravitirajućim zaleđem (vrgorački dio Dalmatinske zagore) i pripadajućim otocima te sjeverozapadnim dijelom poluotoka Pelješca. U razdoblju između dvaju svjetskih ratova središte ove migracije postao je otok Korčula. Naravno, s toga prostora selili su se ljudi i u drugim smjerovima (u Australiju a manje i u SAD), ali najveći dio otišao je baš na Novi Zeland. Zanimljivo je da je jedan dio njih koji su prvobitno došli u Australiju, opet lančanom migracijom, na poziv rođaka ili prijatelja remigrirao i trajno se naselio na Novome Zelandu. Poslije Drugoga svjetskog rata priljevom izbjeglica i raseljenih osoba na Novi Zeland bitno se mijenja homogena struktura regionalnoga sastava emigranata, a također i način njihova doseljavanja. Kao i u slučaju s Australijom, udio Dalmatinaca pada, a raste udio doseljenika iz kontinentalnih dijelova Hrvatske. U istome razdoblju ponovno se primijetila lančana remigracija iz Australije na Novi Zeland, pri čemu su opet prednjačili Dalmatinci (što je i razumljivo, jer su oni već bili na Novome Zelandu situirani).

Konačno, 1990-ih godina Novi Zeland potiče ponovno useljavanje, ali ovaj puta vrši strogu selekciju: kao i u slučaju Australije, želi samo (ili uglavnom) mlade i mlade visokokvalificirane osobe. Procjenjuje se da je od tada pa u narednih desetak godina na Novi Zeland pristiglo oko 10 000 Hrvata. To su pretežno visokoobrazovani kadrovi, te kako su i sami porijeklom iz urbanih sredina, tako su se i na Novome Zelandu nastanili u velikim i većim urbanom centrima.

Prema neslužbenim procjenama danas na Novome Zelandu živi između 20 i 60 000 Hrvata i/ili njihovih potomaka. Najveći broj živi na Sjevernom otoku, a najveća im je koncentracija u Aucklandu. Glavni promicatelji hrvatskoga identiteta jesu katoličke misije i razne udruge, kao npr. Hrvatsko kulturno društvo u Aucklandu, Dalmatinsko kulturno društvo u Aucklandu, *Hrvatsko kulturno društvo* u Wellingtonu, *Dalmatinsko kulturno društvo* u Kaitai. U Aucklandu djeluju i dvije klape: *Dalmati* i *Dalmatina*. Za nastavu hrvatskoga jezika skrbe iseljeničke institucije kao i MZOS.³¹²

Afrika: Egipat i Južnoafrička Republika

Skup istih djelujućih potisnih faktora koji su poticali naše ljude na iseljavanje u prekomorske zemlje, doveli su Hrvate, najvećim brojem one iz Hrvatskoga primorja i Dalmacije u Afriku. Odlazili su u predjele afričkoga kontinenta gdje je potreba za radnom snagom iz Europe bila najveća, a time i mogućnost zarade. Prvi doseljenici trajno su se zadržali i stvorili svoja naselja u Egiptu i Južnoafričkoj Republici, a sporadično u još nekoliko afričkih zemalja.³¹³

³¹² Podaci Državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske, portal: <http://www.mvep.hr>.

³¹³ Usp. Holjevac, 1968; Laušić, 1993; Laušić, Anić, 2000; Laušić, 2003; Mursalo, 2003.

Egipat je u Hrvatskoj postao poznat u doba izgradnje Sueskoga kanala, tj. 1859. godine. Među brojnim radnicima iz Europe bili su Hrvati iz navedenih područja. Činili su brojnu i kompaktnu zajednicu, što je, među ostalim, dovelo do potrebe pastoriziranja istih. Tako se primjerice fra Paškal Vujičić (1826-1888) koji je godine 1860. promaknut za biskupa Aleksandrije i za papinskoga pohoditelja središnje Afrike, došavši u te krajeve, upoznao s upraviteljem gradnje Sueskoga kanala Ferdinandom Lessepom, po čijoj je želji tu gradnju blagoslovio. Posredovao je kod zapošljavanja Hrvata na gradnji i brinuo oko njihovih duhovnih potreba. Uz njega, poznato je da je i fra Ilija Škorić (1819-1879) otišao 1860. g. u Egipat kao apostolski vikar 'za Latine' i kao 'delegat apostolski za istočnjake u Egiptu i Arabiji'... Fra Vujičić je podigao u Egiptu: „...pet crkava, četiri pomoćne kapele, tri kuće časnih sestara i sjemenište za šest katoličkih obreda. Posebnu brigu posvećivao je biskup fra Paškal Vujičić radnicima koji su prokopavali Sueski kanal...“.³¹⁴ Nadalje, fra Lujo Ćurčija došao je u Egipat 1867. g. a za potrebe pastoriziranja Hrvata godine 1869. doveo je iz Hercegovine fra Jerka Karačića. „Na Sueskom kanalu biskup Ćurčija sudjelovao je u najsvečanijem času toga kanala kad je 16. studenog 1869. u prisustvu francuske carice Eugenije, austrougarskog cara Franje Josipa, egipatskog potkralja Izmaila i mnogo drugih vladara, u petnaest i po sati blagoslovio Sueski kanal“³¹⁵. Fra Jerko Karačić (1842-1877) došao je, dakle, u Egipat kao misionar u srpnju 1869. g., u kojem je času na prokopavanju Sueskoga kanala već radilo oko 4 000 Hrvata. Bio je njihov dušebrižnik do 1876. g. kada se zbog bolesti vratio u Hercegovinu.

Jedan dio ovih radnika trajno se zadržao na radu kod Sueske kompanije i nakon otvaranja kanala. Upravo tada, zahvaljujući tadašnjoj orijentaciji vlasti da modernizira svoju zemlju, započinje u Egiptu brojnije doseljavanje Europljana, među njima i Hrvata, pretežno pomoraca. Doseljavanje se nastavilo do Prvoga svjetskog rata, pa i nakon njega, tako da se procjenjuje da je tridesetih godina dvadesetoga stoljeća u Egiptu bilo oko 4 000 hrvatskih doseljenika i njihovih potomaka. Svoja stalna naselja imali su u Aleksandriji, Kairu, Port Saidu, Ismailiji i Suezu. Radili su kao mornari, tvornički radnici, bavili se trgovinom i ribarstvom. Neki su postajali službenici u državnoj službi.

Ekonomske i političke prilike za naše iseljenike nisu uvijek bile povoljne. U pojedinim razdobljima vladale su krize, a osim toga raspoloženje državnih vlasti prema strancima također se mijenjalo. No, skupine Hrvata nekoliko su desetljeća držale su se i održale zajedno, pa čak i organizirano s vlastitim udruženjima, do kako se pretpostavlja, tridesetih godina prošloga stoljeća.

Pojedinačni dolasci Hrvata na područje južne Afrike bilježe se unatrag tri i pol stoljeća. Statistički gledano, to nisu bila tako masovna doseljavanja kao u slučaju, primjerice, SAD-om, Kanadom, Južnom Amerikom, Australijom i Novim Zelandom. Slikovito tu migraciju A. Laušić naziva „iseljeničkim potočićem prema 'Crnom kontinentu'“,³¹⁶ tvrdeći kako ni u koje vrijeme taj broj nije dosegao deset tisuća. No, u većem broju počeli Hrvati su se doseljavati u

³¹⁴ Pandžić, 2000:199.

³¹⁵ Ibidem: 201.

³¹⁶ Laušić, 2003:239.

područje provincije Capetown 1880-ih godina.³¹⁷ Prostor iseljavanja, barem u ranijim fazama, bili su kao i u slučaju Egipta, Dalmacija i Hrvatsko primorje. U početku su naši iseljenici radili teške fizičke poslove na izgradnji željezničkih pruga od Capetowna prema unutrašnjosti, a kasnije su se pomicali prema drugim destinacijama, primjerice Johannesburgu, gdje su se trajno naselili i gdje njihovi potomci žive i danas. Presudan moment za intenzivnije doseljavanje Hrvata i stvaranje hrvatske kolonije u Johannesburgu bilo je otkriće dijamanta (1867. g.) i zlata (1885/86. g.) te vijesti o ekonomskim mogućnostima u 'zemlji zlata i dijamanta'. U tim su rudnicima radili doseljenici iz Dalmacije i to najveći dio s poluotoka Pelješca, zatim Neretljani, Makarani, Bračani, Korčulani, Višani te stanovnici sjeverne i južne strane Biokova. Manji broj pristigao je iz Gorskoga kotara i Istre. Oni koji su uspjeli sačuvati zdravlje (naime, ako izuzmemo velik broj poginulih u rudarskim nesrećama, rudari su obolijevali od profesionalnih rudarskih bolesti), ostajali su u tome poslu dok nisu stekli minimalan kapital da se započnu baviti trgovinom. Dio bivših rudara započeo je s proizvodnjom mesa. Oni koji su se doselili u područje Pretorije pretežno su se bavili pomorstvom, a grupica doseljenika s otoka Brača posvetila se poljoprivredi. Među Hrvatima bilo je također zidara i klesara.

Početak dvadesetoga stoljeća u skupinama od po nekoliko stotina ljudi doseljavalo se u provinciju Transvaal. Došli su s otoka Visa, Brača, Hvara i Korčule te iz Makarske. Pridružili su se ranijim doseljenicima. Zapošljavali su se u rudnicima zlata, bakra, azbesta, platine i dr. Jedan dio naselio se u području bivše Sjeverne Rodezije, današnje Zambije, gdje su također radili u rudnicima.

Kako se već napomenulo, nakon početnoga rada u rudnicima, od početka 20. st. naši su se iseljenici osamostaljivali i počeli se baviti trgovinom i poduzetništvom. Zarađeni novac počinju ulagati u prodavaonice, uglavnom za prodaju mesa i mesnih prerađevina, male restorane (*kaffir eating houses*) te obrte. U razdoblju između dvaju svjetskih ratova također dolazi veći broj doseljenika iz Dalmacije.

Iza Drugoga svjetskog rata u cilju da predstavlja sve Hrvate u Južnoj Africi osnovan je *Hrvatski centar*. Zalaganjem Crkve u Hrvata, dotično Ravnateljstva hrvatske inozemne pastve 1969. g. u Johannesburgu je stigao prvi i stalni svećenik fra Ivo (Stanko) Perović. On je organizirao *Hrvatski katolički centar*, osnovao *Pastoralno vijeće*, glazbeni zbor, pokrenuo bilten *Župne vijesti*, započeo organizirati predavanja i tribine na temu vjere i kulture, organizirao tečajeve hrvatskoga jezika, blagdanske i društvene priredbe, te *Hrvatski klub mladih*: „...učeci ih zavičajnoj narodnoj pjesmi i plesu narodnog kola“.³¹⁸

Najviše naših iseljenika živi u Johannesburgu i Pretoriji, znatno manje u Cape Townu i Durbanu, a ima ih i u Vanderbilparku, Penetownu, Stellenbachu i još nekim manjim mjestima.

U međuvremenu je osnovano još nekoliko udruženja te dva nogometna kluba, oba pod nazivom *Croatia*. U Johannesburgu i dalje djeluje *Hrvatska katolička misija*, gdje se organizira-

³¹⁷ Holjevac, 1968:256. Inače se prema istraživanju T. Mursala, prvi Hrvat naselio u Južnoj Africi polovicom 18. st. Bio je to Franjo Drago, rodom iz Herceg-Novoga, a kao aktivni vojnik služio je u službi Nizozemske istočnoindijske kompanije, Mursalo: 2003:9.

³¹⁸ Laušić, 2003:246.

no okuplja i najveći broj Hrvata (nedjeljne mise, duhovni blagdani, akcije Caritas). U sklopu Misije djeluje i Hrvatski Caritas.

Danas u Južnoafričkoj Republici živi prema procjenama, između 1500 i 2000 Hrvata koji još govore hrvatskim jezikom, a ukupna populacija Hrvata i potomaka hrvatskih iseljenika broji oko 7- 8000 ljudi.

*Hrvati u europskim državama – novija i nova dijaspora*³¹⁹

Austrija

Hrvati se u Austriju masovnije počinju doseljavati sredinom 60-ih godina 20. st. kao tipično privremena, gostujuća ekonomska migracija (*gastarbajteri*³²⁰). Drugi veći val dolazi tijekom 70-ih i 80-ih godina istoga stoljeća iz istih pobuda. Treći veliki val dolaska je nakon 1990. godine, kada se uslijed ratnih zbivanja u Hrvatskoj i BiH, sukladno podacima hrvatskoga Državnog zavoda za statistiku, u Austriju iseljava oko 94.000 Hrvata. Određen broj se nakon rata vratio u domovinu.

Temeljem prikupljenih podataka iz više izvora može se utvrditi da danas u Austriji živi oko 90.000 Hrvata. Njihova raspoređenost po saveznim zemljama je slijedeća: Beč 35.000, Donja Austrija 6.000, Gornja Austrija 12.000, Salzburg 6.000, Tirol 5.600, Vorarlberg 5.000, Koruška 5.000, Štajerska 14.000 i Gradišće 1.000 Hrvata.

Hrvatske udruge u Austriji zainteresirane su za kulturne manifestacije koje imaju za cilj očuvanje tradicijske glazbe, jezika i običaja hrvatskih krajeva iz kojih potječu. U Austriji ih djeluje veliki broj osobito u većim gradovima, ali svakako najznačajnije su *Anno'93 – Austrijsko-hrvatska krovna udruga za obrazovanje, kulturu i socijalno* i *Austrijsko-hrvatska zajednica za kulturu i šport u Beču*. Ta je udruga 2002. g. osnovala *Hrvatsku dječju školu* u Beču koja omogućuje djeci hrvatskih iseljenika pohađanje dodatne nastave na hrvatskom jeziku i upoznavanje

³¹⁹ Podaci su pretežno preuzeti sa službenih internetskih stranica Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija, ali i iz drugih izvora.

³²⁰ Pojam *gastarbajteri* u njemačkom je jeziku kolokvijalni eufemizam koji je 1950-ih zamijenio raniji termin 'stranci'. Značenje bi mu bilo sljedeće: gastarbajteri su ekonomski imigranti, gostujući radnici koji će se nakon uzvjesnoga vremena vratiti kući. Nastanak termina pratio je onodobnu ekonomsku situaciju i ekonomski razvoj Savezne Republike Njemačke, kada ta država nije mogla zadovoljiti tržište radne snage vlastitim resursima, te je provodila tzv. politiku rotacije koja se temeljila na bilateralnim odnosima Njemačke s drugim zemljama po pitanju ekonomske imigracije/emigracije. Ovakav model preuzele su i druge zapadnoeuropske zemlje. Gastarbajterska populacija bila je uglavnom ne/nisko ili polukvalificirana, a zapošljavala se uglavnom u sektoru građevine, željezne i autoindustrije, uslužnih djelatnosti isl. 1970-ih godina situacija se mijenja. Gastarbajteri počinju dovoditi svoje obitelji ili zasnivati obitelji u „gostujućim“ zemljama, te postupno postaju ne privremeno nego trajno naseljeni, čime započinju novi krug pitanja i problema koje treba rješavati, npr. pitanje državljanstva. Premda se danas, posebno u kolokvijalnom govoru, kategorija gastarbajtera prenijela i na recimo kvalificiranu i obrazovanu radnu snagu i premda zapadnoeuropske države postupno rješavaju status ovih ljudi, činjenica jest da se uvelike još uvijek doživljavaju kao 'stranci' (usp. Dictionary, 2003).